

Κατευθυντήριες Οδηγίες της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης Για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και την Καταπολέμηση της Τρομοκρατίας¹

(Υιοθετήθηκαν από την Επιτροπή Υπουργών στις 11.7.2002 κατά την 804η Συνάντηση των Αναπληρωτών τους)

Προοίμιο

Η Επιτροπή Υπουργών,

α) Εκτιμώντας ότι η τρομοκρατία πλήττει σοβαρά τα δικαιώματα του ανθρώπου, απειλεί τη δημοκρατία και αποβλέπει ιδίως στην αποσταθεροποίηση των νόμιμα εκλεγμένων κυβερνήσεων και στην υπόθαλψη της πλουραλιστικής κοινωνίας των πολιτών²,

β) Καταδικάζοντας απερίφραστα ως εγκληματικές και αδικαιολόγητες όλες τις τρομοκρατικές πράξεις, μεθόδους ή πρακτικές οπουδήποτε και από οποιονδήποτε και εάν τελούνται,

γ) Υπενθυμίζοντας ότι ουδέποτε μπορεί να επιτραπεί ή να δικαιολογηθεί μια τρομοκρατική πράξη με την επίκληση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ότι ουδέποτε προστατεύεται η προσβολή των έννομων αγαθών,

δ) Υπενθυμίζοντας ότι δεν είναι μόνον δυνατή αλλά απόλυτα αναγκαία η καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε πλαίσιο σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου, της υπεροχής του δικαίου και, ανάλογα με την περίπτωση, του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου,

ε) Υπενθυμίζοντας ότι είναι αναγκαίο να αναλάβουν τα κράτη κάθε πρωτοβουλία, και ιδίως να συνεργαστούν ώστε να προσαχθούν ενώπιον της δικαιοσύνης οι ύποπτοι δράστες, οργανωτές και υποστηρικτές των τρομοκρατικών πράξεων και να υποστούν όλες τις συνέπειες, κυρίως ποινικές και αστικές, των πράξεών τους³,

στ) Επαναβεβαιώνοντας την επιτακτική υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τους πολίτες από πιθανές τρομοκρατικές ενέργειες⁴,

ζ) Υπενθυμίζοντας ότι είναι απαραίτητο να διασφαλίσουν τα κράτη, κυρίως για λόγους δι-

¹ Απόδοση στην ελληνική και επιμέλεια: Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα. Στις υποσημειώσεις παρατίθενται τα κείμενα αναφοράς στα οποία στηρίχθηκαν οι οδηγίες.

² Η Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. αναγνωρίζει ότι οι τρομοκρατικές ενέργειες είναι «δραστηριότητες που αποσκοπούν στην εκμηδένιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των θεμελιωδών ελευθεριών και της δημοκρατίας, απειλούν την εδαφική ακεραιότητα και την ασφάλεια των κρατών, αποσταθεροποιούν τις νόμιμα εκλεγμένες κυβερνήσεις, καταστρέφουν την πλουραλιστική κοινωνία των πολιτών και έχουν συνέπειες επιζήμιες για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Απόφαση 54/164, Δικαιώματα του Ανθρώπου και Τρομοκρατία, υιοθετηθείσα από τη Γενική Συνέλευση την 17.12.1999).

³ Η υποχρέωση παραπομπής ενώπιον της δικαιοσύνης των δραστών, οργανωτών και υποστηρικτών που είναι ύποπτοι τρομοκρατικών ενεργειών προκύπτει σαφώς από διάφορα κείμενα, όπως από την Απόφαση 1368 (2001) που υιοθέτησε το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ κατά την 4370^η σύνοδό του: «Το Συμβούλιο Ασφαλείας, επαναβεβαιώνοντας του σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη του Ο.Η.Ε.(...) 3. Καλεί όλα τα κράτη να συνεργαστούν κατεπειγόντως για να παραπέμψουν ενώπιον της δικαιοσύνης τους δράστες, οργανωτές και υποστηρικτές αυτών των τρομοκρατικών επιθέσεων (...)». Η απόφαση 56/1 «Καταδίκη των Τρομοκρατικών Επιθέσεων κατά των Η.Π.Α.» που υιοθέτησε η Γενική Συνέλευση την 12.9.2001 αναφέρει σχετικά: «Η Γενική Συνέλευση με βάση τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη του Ο.Η.Ε. (...) 3. Απευθύνει επίμονα έκκληση για διεθνή συνεργασία για να παραπεμφθούν ενώπιον της δικαιοσύνης οι δράστες, οι οργανωτές και οι υποστηρικτές των φρικαλεοτήτων που διαπράχθηκαν στις 11.9.2001».

⁴ Η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει υπογραμμίσει «την υποχρέωση κάθε δημοκρατικού κράτους να εξασφαλίζει αποτελεσματική προστασία από την τρομοκρατία σε πλαίσιο σεβασμού του κράτους δικαίου και των δικαιωμάτων του ανθρώπου» [Απόφαση DH (99) 434, Δικαιώματα του Ανθρώπου, Δραστηριότητες των Δυνάμεων Ασφαλείας στην Τουρκία – Μέτρα Γενικού Χαρακτήρα]

καιοσύνης και κοινωνικής αλληλεγγύης, την αποζημίωση των θυμάτων των τρομοκρατικών ενεργειών⁵,

η) Λαμβάνοντας υπόψη ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας προϋποθέτει μακροπρόθεσμα μέτρα που αποβλέπουν στην πρόληψη των αιτίων της, προάγοντας ιδίως τη συνοχή των κοινωνιών μας και τον πολύ-πολιτισμικό και διαθρησκευτικό διάλογο⁶,

θ) Επαναβεβαιώνοντας την υποχρέωση των κρατών να σέβονται, στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, τα διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ειδικότερα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης τη Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,

υιοθετεί τις ακόλουθες κατευθυντήριες οδηγίες⁷ και καλεί τα κράτη μέλη να διασφαλίσουν

⁵ Η ανάγκη καταπολέμησης των αιτίων της τρομοκρατίας είναι ουσιαστικό βήμα για την πρόληψη νέων τρομοκρατικών ενεργειών. Σχετικά, υπενθυμίζεται ότι με την Απόφασή της 1258 (2001), «Οι Δημοκρατίες αντιμέτωπες με την Τρομοκρατία» (26.9.2001), η Κοινοβουλευτική Συνέλευση καλεί τα κράτη «να ανανεώσουν τη δέσμευσή τους και να εξασφαλίσουν την αναγκαία οικονομική στήριξη για την υλοποίηση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών μέτρων που εγγυώνται τη δημοκρατία, τη δικαιοσύνη, τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ευημερία των λαών του κόσμου» [παρ. 17 (viii)].

⁶ Για την καταπολέμηση των αιτίων της τρομοκρατίας είναι επίσης απαραίτητη η προαγωγή του πολύ-πολιτισμικού και δια-θρησκευτικού διαλόγου. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση αναφέρθηκε κατ'επανάληψη σε αυτό το θέμα υιοθετώντας διάφορες Συστάσεις, μεταξύ των οποίων τη Σύσταση 1162(1991) «Συνεισφορά του Ισλαμικού Πολιτισμού στην Ευρωπαϊκή Παιδεία», τη Σύσταση 1202 (1993) «Θρησκευτική Ανοχή σε μια Δημοκρατική Κοινωνία», τη Σύσταση 1396 (1999) «Θρησκεία και Δημοκρατία», τη Σύσταση 1426 (1999) «Οι Ευρωπαϊκές Δημοκρατίες Αντιμέτωπες με την Τρομοκρατία» καθώς και τη Σύσταση 1258 (2001) «Οι Δημοκρατίες Αντιμέτωπες με την Τρομοκρατία». Στη Σύσταση 1426 (1999) που υιοθέτησε την 23.9.1999 η Συνέλευση υπογραμμίζει μεταξύ άλλων ότι «η πρόληψη της τρομοκρατίας εξαρτάται επίσης από την εκπαίδευση στον τομέα των δημοκρατικών αξιών και της ανοχής, από την κατάργηση της διδασκαλίας αρνητικών συμπεριφορών ή συμπεριφορών μίσους απέναντι στους άλλους και από την καλλιέργεια παιδείας ειρήνης σε όλους τους ανθρώπους και τις ομάδες της κοινωνίας» (παρ. 9). Στη Σύσταση 1528 (2001) που υιοθέτησε την 26.9.2001, η Συνέλευση εκφράζει την πεποίθηση ότι «η μακροπρόθεσμη πρόληψη της τρομοκρατίας εξαρτάται από την προσήκουσα κατανόηση των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και θρησκευτικών αιτίων της και από την ικανότητα των ανθρώπων να μισούν. Καταπολεμώντας τις ρίζες της τρομοκρατίας είναι δυνατό να επιτευχθεί πλήγμα στην υποστηρικτική βάση των τρομοκρατών και στα δίκτυα στρατολογήσεως των μελών τους» (παρ. 9).

⁷ Οι παρούσες οδηγίες επικεντρώνονται ουσιαστικά στα όρια τα οποία τα κράτη μέλη δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να υπερβούν στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Η Ομάδα Εμπειρογνομόνων επί των Δημοκρατικών Στρατηγικών αντιμετωπίζοντας κινήματα που απειλούν τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν παρέλειψε να επιβεβαιώσει τη βασιμότητα της προσέγγισης αυτής: «Από τη μια πλευρά είναι απαραίτητο μια δημοκρατική κοινωνία να υιοθετεί κάποια μέτρα, προληπτικής ή κατασταλτικής φύσης, για να προστατευθεί από τις απειλές που στρέφονται κατά των αξιών και των αρχών που την διέπουν. Από την άλλη πλευρά, οι δημόσιες αρχές (νομοθετικές, δικαστικές, διοικητικές) έχουν τη νομική υποχρέωση, όταν υιοθετούν μέτρα σε αυτόν τον τομέα, να σέβονται τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που εγγυώνται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και άλλα διεθνή κείμενα στα οποία είναι συμβαλλόμενα τα κράτη» [Έγγραφο DH-S-DEM (99) 4 Addendum, par. 16]. Η προσέγγιση αυτή επιβεβαιώνεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: «Τα συμβαλλόμενα κράτη δεν διαθέτουν απεριόριστη ελευθερία να υποβάλουν σε μέτρα μυστικής επιτήρησης τους πολίτες που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους. Συνειδητοποιώντας τον κίνδυνο, που ενέχει κάθε παρόμοιος νόμος, να υποθάψει, δηλαδή να καταστρέψει, τη δημοκρατία με την δικαιολογία της προστασίας της, [το Δικαστήριο] επιβεβαιώνει ότι [τα συμβαλλόμενα κράτη] δεν μπορούν να λαμβάνουν στο όνομα του αγώνα κατά της κατασκοπείας και της τρομοκρατίας, οποιοδήποτε μέτρο κρίνουν κατάλληλο» (Υπόθεση *Klass και άλλοι κατά Γερμανίας* της 6.9.1978, Serie A No. 28, par. 49).

την ευρεία διάδοσή τους στις αρχές που είναι επιφορτισμένες με την καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

I. Υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν κάθε πολίτη από την τρομοκρατία⁸

Τα κράτη υποχρεούνται να υιοθετούν τα αναγκαία μέτρα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων όσων υπάγονται στη δικαιοδοσία τους από τις τρομοκρατικές ενέργειες και, ειδικότερα του δικαιώματός τους στη ζωή. Αυτή η θετική υποχρέωση νομιμοποιεί πλήρως τον αγώνα των κρατών κατά της τρομοκρατίας, σε πλαίσιο σεβασμού των κατευθυντήριων οδηγιών που παρατίθενται στη συνέχεια.

II. Απαγόρευση αυθαιρεσιών⁹

Τα μέτρα που υιοθετούν τα κράτη για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας πρέπει να εντάσσονται σε πλαίσιο σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της αρχής του κράτους δικαίου, αποκλείοντας κάθε αυθαιρεσία καθώς και κάθε διακριτική ή ρατσιστική μεταχείριση, και να υπάγονται στον κατάλληλο έλεγχο.

III. Νομιμότητα των αντι-τρομοκρατικών μέτρων

1. Κάθε μέτρο που υιοθετούν τα κράτη για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας πρέπει να στηρίζεται στο νόμο.

2. Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου που οφείλονται στην υιοθέτηση των μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας πρέπει να καθορίζονται με το σαφέστερο δυνατό τρόπο και να είναι αναγκαίοι και ανάλογοι του επιδιωκόμενου σκοπού.

IV. Απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων

Τα βασανιστήρια, η απάνθρωπη ή εξευτελιστική τιμωρία ή μεταχείριση¹⁰ απαγορεύονται

⁸ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απεφάνθη ότι «η πρώτη φράση του άρθρου 2 παρ. 1 [της Σύμβασης] επιβάλλει στο κράτος την υποχρέωση να απέχει από κάθε πράξη σκόπιμης και παράνομης στέρησης της ζωής αλλά και να υιοθετεί τα μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία της ζωής όσων υπάγονται στη δικαιοδοσία του» (Βλέπε απόφαση *L.C.B. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 9.6.1998, Reports of Judgments and Decisions 1998 – III, p. 1403, παρ. 36). Αυτή η υποχρέωση (...) μπορεί επίσης να περιλαμβάνει, σε σαφώς καθορισμένες περιστάσεις, τη θετική υποχρέωση των κρατών να υιοθετούν προληπτικά μέτρα πρακτικής φύσης προκειμένου να προστατεύσουν κάθε πολίτη του οποίου η ζωή απειλείται από εγκληματικές πράξεις άλλου» (Βλέπε αποφάσεις *Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 28.10.1998, Reports of Judgments and Decisions 1998 – VIII, παρ. 115 και *Kilic κατά Τουρκίας*, Προσφυγή No. 22492/93, CEDH 2000-III, παρ. 62 και 76 – *Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 29.4.2002, παρ. 38).

⁹ Ο όρος «διακριτική μεταχείριση» περιλαμβάνεται στην πολιτική διακήρυξη που υιοθέτησαν οι Υπουργοί των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 13.10.2000 μετά το πέρας των εργασιών της Ευρωπαϊκής Διάσκεψης κατά του Ρατσισμού.

¹⁰ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατ' επανάληψη υπενθύμισε την απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. «Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου το άρθρο 3 [της Σύμβασης] αποτυπώνει μια από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών. Ακόμα και στις δυσκολότερες περιστάσεις, όπως είναι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, η Σύμβαση απαγορεύει με τρόπο απόλυτο τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία. Σε αντίθεση με την πλειοψηφία των κανονιστικών διατάξεων της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων No. 1 και No. 4 και σύμφω-

απόλυτα και σε κάθε περίπτωση και ιδίως κατά τη σύλληψη, την ανάκριση και την κράτηση κάθε προσώπου ύποπτου ή καταδικασθέντος για τρομοκρατικές πράξεις, ανεξάρτητα από τη φύση των πράξεων για τις οποίες θεωρείται ύποπτο ή για τις οποίες καταδικάστηκε.

V. Συλλογή και επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από κάθε αρμόδια για την ασφάλεια του κράτους αρχή¹¹

Στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας η συλλογή και η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από κάθε αρμόδια για την ασφάλεια του κράτους αρχή δεν μπορούν να πλήττουν το δικαίωμα των πολιτών στο σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής, εκτός από τις περιπτώσεις όπου η συλλογή και η επεξεργασία:

- i) ρυθμίζονται από κατάλληλες διατάξεις του εσωτερικού δικαίου,
- ii) είναι ανάλογες του σκοπού για τον οποίο προβλέπονται η συλλογή και η επεξεργασία,
- iii) υπάγονται σε έλεγχο ανεξάρτητης αρχής.

να με το άρθρο 15 παρ. 2 [της Σύμβασης] δεν επιτρέπεται παρέκκλιση από την εφαρμογή του ούτε στην περίπτωση δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους (...). Η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας είναι απόλυτη, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά του θύματος [της παραβίασης]. (*Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, της 15.11.1996, Reports and Judgments 1996-V, σελ. 1855, παρ. 79 και σε ελληνική απόδοση σε ΕΔΠΑ 1998, σελ. 254). Κατά συνέπεια, η εφαρμογή του άρθρου 3 δεν εξαρτάται από τη φύση του αδικήματος για το οποίο κατηγορείται ο προσφεύγων» [*Labitto κατά Ιταλίας* της 6.4.2000, παρ. 119 – *Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 18.1.1998, Series A, No. 25, παρ. 163 – *Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 7.7.1989, Series A, No. 161, παρ. 88 (δημοσιευμένη σε ελληνική απόδοση σε ΕΔΠΑ 1998, σελ. 229) – *Aksoy κατά Τουρκίας* της 18.12.1996, παρ. 62 – *Aydin κατά Τουρκίας* της 25.9.1997, παρ. 81 – *Assenov and others κατά Βουλγαρίας* της 28.10.1998, παρ. 93 – *Selmouni κατά Γαλλίας* της 28.7.1999, παρ. 95]. «Οι ανάγκες της έρευνας και οι αναμφισβήτητες δυσκολίες της καταπολέμησης της εγκληματικότητας δεν μπορούν να οδηγήσουν σε περιορισμό της προστασίας της προσωπικής ακεραιότητας του ατόμου» (*Tomasí κατά Γαλλίας* της 27.8.1992, παρ. 115 – *Ribitsch κατά Αυστρίας* της 4.12.1995, παρ. 38). Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει αβίαστα ότι η φύση του εγκλήματος δεν είναι καθοριστικής σημασίας για την εφαρμογή του άρθρου 3 της Σύμβασης. «Το Δικαστήριο συνειδητοποιεί πλήρως τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα κράτη για να προστατεύσουν τους πολίτες από τη βία της τρομοκρατίας. Όμως, ακόμα και σε αυτές τις περιστάσεις η Σύμβαση απαγορεύει απόλυτα τα βασανιστήρια ή την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά του θύματος [της παραβίασης]». (*Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 15.11.1996, παρ.79. Προς την ίδια κατεύθυνση βλέπε *V. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 16.12.1999, παρ. 69).

¹¹ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου απεφάνθη για πρώτη φορά επί του ζητήματος της συλλογής και της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με την απόφαση που εξέδωσε επί της υπόθεσης *Rotaru κατά Ρουμανίας* (της 4.5.2000, παρ. 57-58). «Όμως, καμιά διάταξη του εσωτερικού δικαίου δεν θέτει όρια κατά την άσκηση αυτής της εξουσίας. Για παράδειγμα, το εσωτερικό δικαιο δεν καθορίζει το είδος των πληροφοριών που μπορεί να καταγραφούν, τις κατηγορίες των προσώπων που υπάγονται σε μέτρα παρακολούθησης, όπως είναι η συλλογή και η διατήρηση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τις περιστάσεις που μπορεί να εφαρμοσθούν αυτά τα μέτρα ή τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί. Επίσης, ο νόμος δεν ορίζει για την παλαιότητα των πληροφοριών που τηρούνται ούτε για τη διάρκεια της τήρησής τους (...). Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι [η υπό κρίση διάταξη της εθνικής νομοθεσίας] δεν περιλαμβάνει ρητή και λεπτομερειακή ρύθμιση για τα άτομα στα οποία επιτρέπεται η πρόσβαση στους φακέλους, τη φύση των φακέλων, τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται και την επεξεργασία των πληροφοριών που συλλέγονται (...). Υπογραμμίζει επίσης ότι η διάταξη του άρθρου 2 δεν καθορίζει με σαφήνεια τη δικαιολογητική βάση των επεμβάσεων που επιτρέπονται, όταν παρίσταται ανάγκη, για την πρόληψη και την εξάλειψη των απειλών που στρέφονται κατά της εθνικής ασφάλειας».

VI. Μέτρα επέμβασης στην ιδιωτική ζωή

1. Τα μέτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας που συνιστούν επέμβαση στην ιδιωτική ζωή (ιδίως οι παντός είδους έρευνες, οι παρακολουθήσεις, συμπεριλαμβανομένων των τηλεφωνικών, ο έλεγχος της αλληλογραφίας και η διεϊσδυση πρακτόρων) πρέπει να προβλέπονται στο νόμο. Τα μέτρα αυτά πρέπει να υπάγονται σε δικαστικό έλεγχο¹².

2. Οι αρχές υποχρεούνται να προετοιμάζουν και να ελέγχουν τα μέτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας με τρόπο που ελαχιστοποιεί στο μέγιστο δυνατό την προσφυγή στη χρήση θανατηφόρας βίας και σε αυτό το πλαίσιο η χρήση όπλων από τις δυνάμεις ασφαλείας πρέπει να είναι αυστηρά ανάλογη της προστασίας από την παράνομη βία ή της ανάγκης για νόμιμη σύλληψη¹³.

¹² Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δέχεται ότι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας επιτρέπει την εφαρμογή ιδιαίτερων μεθόδων. «Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των απειλών με τις οποίες οι ιδιαίτερα εξεζητημένες μορφές κατασκοπείας και η τρομοκρατία πλήττουν τις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες το κράτος μπορεί να παρακολουθεί μυστικά τα ανατρεπτικά στοιχεία που δραστηριοποιούνται στην επικράτειά του. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο υποχρεούται να δεχθεί ότι προκειμένου για την προστασία της εθνικής ασφάλειας και / ή της δημόσιας τάξης και για την πρόληψη της εγκληματικότητας είναι αναγκαίο να ισχύουν σε μια δημοκρατική κοινωνία, που αντιμετωπίζει εξαιρετικές συνθήκες, κανόνες δικαίου που επιτρέπουν τη μυστική παρακολούθηση της αλληλογραφίας, της ταχυδρομικής επικοινωνίας και των τηλεπικοινωνιών» (*Klass and others κατά Γερμανίας* της 6.9.1978, Series A, No. 28, παρ. 48).

Οι τηλεφωνικές παρακολουθήσεις πρέπει να πραγματοποιούνται σε πλαίσιο σύμφωνο με τη διάταξη του άρθρου 8 της Σύμβασης, ειδικότερα να προβλέπονται στο «νόμο». Το Δικαστήριο υπενθυμίζει σχετικά ότι «οι παρακολουθήσεις των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και άλλες μορφές ελέγχου των τηλεφωνικών επικοινωνιών συνιστούν σοβαρή προσβολή του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της αλληλογραφίας. Πρέπει να στηρίζονται σε ιδιαίτερα σαφή «νόμο». Είναι αναγκαία η υιοθέτηση σαφών και λεπτομερειακών κανόνων δικαίου επειδή η σχετική τεχνολογία τελειοποιείται καθημερινά» (*Korpp κατά Ελβετίας* της 25.3.1998, παρ. 72 – *Hunig κατά Γαλλίας* της 24.4.1990, παρ. 34-35). Το Δικαστήριο έχει δεχθεί επίσης ότι η επεξεργασία εμπιστευτικών πληροφοριών είναι αναγκαία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της απειλής που στρέφεται κατά των πολιτών και της δημοκρατικής κοινωνίας. «Το Δικαστήριο υπενθυμίζει κατ' αρχήν ότι αναγνωρίζει ότι η επεξεργασία εμπιστευτικών πληροφοριών είναι καίριας σημασίας για την καταπολέμηση της βίας της τρομοκρατίας και της απειλής που η οργανωμένη τρομοκρατία συνιστά για τη ζωή των πολιτών και το σύνολο της δημοκρατικής κοινωνίας» (*Klass and others κατά Γερμανίας* της 6.9.1978, Series A, No. 28, σελ. 23, παρ. 48). «Όμως, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 5 η προαναφερόμενη διαπίστωση δεν σημαίνει ότι οι αρχές έρευνας μπορούν να ενεργούν εν λευκώ και όταν ενεργούν για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας να συλλαμβάνουν υπόπτους για ανάκριση χωρίς να ελέγχονται αποτελεσματικά από τα εθνικά δικαστήρια ή από τα όργανα ελέγχου της Σύμβασης» (*Murray κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 28.10.1994, παρ. 58).

¹³ Το άρθρο 2 της Σύμβασης δεν αποκλείει τη δικαιολογημένη προσφυγή στη βία που μπορεί να αποβεί μοιραία, με την προϋπόθεση όμως ότι είναι «απόλυτα αναγκαία» για την πρόληψη κάποιων μορφών τρομοκρατικής δράσης. Όμως, η προσφυγή στη βία πρέπει να εντάσσεται σε πλαίσιο αυστηρών προϋποθέσεων σεβασμού της ανθρώπινης ζωής, ακόμα και όσων είναι ύποπτοι προετοιμασίας τρομοκρατικής επίθεσης. «Για να καθορισθεί εάν η χρήση βίας είναι σύμφωνη με το άρθρο 2 το Δικαστήριο υποχρεούται να εξετάσει όχι μόνον εάν η βία που χρησιμοποιήσαν οι στρατιώτες ήταν αυστηρά ανάλογη της προστασίας των άλλων από την παράνομη βία, αλλά επίσης εάν η αντι-τρομοκρατική επιχείρηση σχεδιάστηκε, προετοιμάστηκε και ελέγχθηκε από τις αρχές με τρόπο που ελαχιστοποιεί την προσφυγή στη χρήση βίας» (*McCann and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 27.9.1995, παρ. 194. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο δεν πείσθηκε ότι ο φόνος των τριών τρομοκρατών προκλήθηκε από χρήση βίας που δεν υπερέβαινε την ανάγκη της προστασίας των άλλων από την παράνομη βία και απεφάνθη ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παραβίασε το άρθρο 2 της Σύμβασης).

VII. Σύλληψη και προσωρινή κράτηση για ανάκριση

1. Η σύλληψη όποιου είναι ύποπτος για τρομοκρατικές ενέργειες πραγματοποιείται όταν συντρέχουν βάσιμοι λόγοι. Κατά τη σύλληψη πρέπει να γνωστοποιούνται στον ενδιαφερόμενο οι λόγοι σύλληψης¹⁴.

2. Όποιος συλλαμβάνεται ή κρατείται για τρομοκρατικές ενέργειες πρέπει να προσάγεται άμεσα ενώπιον δικαστού. Η διάρκεια της προσωρινής κράτησης για ανάκριση πρέπει να είναι εύλογη και να ορίζεται στο νόμο¹⁵.

3. Όποιος συλλαμβάνεται ή κρατείται για τρομοκρατικές ενέργειες πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αμφισβητεί τη νομιμότητα της σύλληψής του ή της προσωρινής κράτησής του ενώπιον δικαστηρίου.

¹⁴ Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι «αποχρώντες» λόγοι δικαιολογούν τη σύλληψη του υπόπτου. Προσθέτει ότι ο χαρακτηρισμός αυτός εξαρτάται από το σύνολο των περιστάσεων και ότι η τρομοκρατική εγκληματικότητα αποτελεί ιδιαίτερη κατηγορία. «Η βασιμότητα των υποψιών στις οποίες στηρίζεται η σύλληψη αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της προστασίας που παρέχει το άρθρο 5 παρ. 1 εδ. γ [της Σύμβασης] από τις αυθαίρετες στερήσεις της ελευθερίας (...). Οι αποχρώντες λόγοι προϋποθέτουν γεγονότα ή πληροφορίες που πείθουν τον αντικειμενικό παρατηρητή ότι ο απειλούμενος με σύλληψη μπορεί να έχει πράξει το αδίκημα. Όμως, η «βασιμότητα» των λόγων σύλληψης εξαρτάται από τις εν γένει περιστάσεις. Ενώπιον του κινδύνου της δυστυχίας και της απώλειας ανθρώπινων ζωών η αστυνομία υποχρεούται να ενεργήσει με ιδιαίτερη ταχύτητα ώστε να αξιοποιήσει τις πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων όσων προέρχονται από μυστικές πηγές. Επιπλέον, μπορεί να πρέπει να συλλάβει κάποιον ύποπτο τρομοκράτη με βάση αξιόπιστες πληροφορίες, που όμως δεν μπορεί να του γνωστοποιήσει ή να τις παρουσιάσει ενώπιον της δικαιοσύνης για να στηρίξει την κατηγορία χωρίς να θέσει σε κίνδυνο την πηγή. (...) Η ανάγκη καταπολέμησης της τρομοκρατικής εγκληματικότητας δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη διεύρυνση της έννοιας της «βασιμότητας» σε σημείο που προσβάλει την εγγύηση που παρέχει το άρθρο 5 παρ. 1 εδ. γ (...). Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να εφαρμοσθεί το άρθρο 5 παρ. 1 εδ. γ' με τρόπο που προκαλεί στις αστυνομικές αρχές των συμβαλλομένων κρατών υπερβολικές δυσκολίες για την καταπολέμηση της οργανωμένης τρομοκρατίας με τα κατάλληλα μέτρα (...). Δεν μπορεί να απαιτηθεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να θεμελιώσουν τη βασιμότητα των υποψιών που δικαιολογούν τη σύλληψη ενός ύποπτου τρομοκράτη αποκαλύπτοντας τις εμπιστευτικές πηγές των σχετικών πληροφοριών που συνέλεξαν ή ακόμα των γεγονότων που μπορούν να οδηγήσουν στην ανακάλυψη ή στον εντοπισμό τους. Όμως, το Δικαστήριο πρέπει να μπορεί να κρίνει εάν εξασφαλίστηκε η ουσία της εγγύησης που παρέχει το άρθρο 5 παρ. 1 εδ. γ'. Κατά συνέπεια, υποχρεούται η κυβέρνηση κατά της οποίας στρέφεται η προσφυγή να παρουσιάσει ενώπιόν του τουλάχιστον κάποια γεγονότα ή πληροφορίες προκειμένου να αποδείξει ότι υπήρχαν βάσιμοι λόγοι υποψίας σε βάρος του συλληφθέντος για τη διάπραξη του επικαλούμενου αδικήματος» (*Fox, Campbell and Hartley κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 30.8.1990, παρ. 32 και 34).

¹⁵ Η προστασία που παρέχει το άρθρο 5 της Σύμβασης θέτει όρια στη σύλληψη και στην κράτηση των ύποπτων για τρομοκρατία. Το Δικαστήριο δέχεται ότι η προστασία της κοινωνίας από την τρομοκρατία είναι θεμιτός σκοπός, αλλά δεν μπορεί να δικαιολογήσει κάθε μέτρο. Για παράδειγμα, ο αγώνας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας μπορεί να δικαιολογεί την παρατεταμένη κράτηση για ανάκριση, αλλά δεν μπορεί να αποκλείσει το δικαστικό έλεγχο της ή την ταχύτητα με την οποία πρέπει να ελέγχεται δικαστικά η εν λόγω κράτηση. «Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι, με την επιφύλαξη επαρκών εγγυήσεων, το πλαίσιο της τρομοκρατίας στη Βόρειο Ιρλανδία έχει ως συνέπεια την παράταση της κράτησης του υπόπτου για σοβαρές τρομοκρατικές ενέργειες πριν από την παραπομπή του ενώπιον δικαστή ή άλλου δικαστικού λειτουργού χωρίς να παραβιάζουν οι αρχές το άρθρο 5 παρ. 3 [της Σύμβασης]. Η δυσκολία που υπογραμμίζει η κυβέρνηση σχετικά με την υπαγωγή της απόφασης σύλληψης και κράτησης ενός ύποπτου για τρομοκρατία σε δικαστικό έλεγχο μπορεί να επιδρά στον τρόπο εφαρμογής του άρθρου 5 παρ. 3. Για παράδειγμα μπορεί να απαιτούνται κατάλληλες διαδικαστικές εγγυήσεις ανάλογες με τη φύση των αποδιδόμενων αδικημάτων. Όμως, υπό το φως της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 3 [η προαναφερόμενη δυσκολία που επικαλείται η κυβέρνηση] δεν μπορεί να δικαιολογήσει την κατάργηση του δικαστικού ελέγχου που πρέπει να διενεργείται με ταχύτητα» (*Brogan and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 29.11.1998, Series A, No.

VIII. Έλεγχος της προσωρινής κράτησης

Όποιος είναι προσωρινά κρατούμενος ως ύποπτος τρομοκρατικών ενεργειών δικαιούται τακτικό έλεγχο της νομιμότητας της κράτησής του από δικαστήριο.

IX. Δικαστικές διαδικασίες

1. Όποιος κατηγορείται για τρομοκρατικές ενέργειες έχει δικαίωμα να δικαστεί δίκαια εντός ευλόγου χρόνου από δικαστήριο ανεξάρτητο, αμερόληπτο που προβλέπεται στο νόμο¹⁶.

145-B, παρ. 61). «Το μη αμφισβητούμενο γεγονός ότι η σύλληψη και η κράτηση των προσφευγόντων επιβάλλονταν από ένα θεμιτό σκοπό, δηλαδή την προστασία της κοινωνίας από την τρομοκρατία, δεν αρκεί για να διασφαλίσει τη συμμόρφωση με τις ειδικότερες προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 5 παρ.3» (Brogan and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29.11.1988, Series A, No.145-B, παρ. 62. Βλέπε επίσης *Brannigan and McBride κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 26.5.1993, παρ. 58). Το Δικαστήριο υπενθυμίζει την απόφασή του επί της υπόθεσης Brogan and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου σύμφωνα με την οποία η χωρίς δικαστικό έλεγχο κράτηση δεκατεσσάρων ημερών και έξη ωρών υπερβαίνει τις αυστηρές προϋποθέσεις της διάρκειας που επιτρέπει το άρθρο 5 παρ. 3. Συνάγεται λοιπόν με σαφήνεια ότι η περίοδος των δεκατεσσάρων ή περισσότερων ημερών κατά τις οποίες ο κύριος Aksoy κρατείτο χωρίς να παραπεμφθεί ενώπιον δικαστή ή άλλου δικαστικού λειτουργού δεν ικανοποιούν το κριτήριο της «ταχύτητας» (*Aksoy κατά Τουρκίας* της 12.12.1996, παρ. 66). «Πρόκειται για τη σημασία του άρθρου 5 στο σύστημα της Σύμβασης: εγγυάται ένα θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου, την προστασία του ατόμου από τις αυθαίρετες προσβολές της ελευθερίας του από το κράτος. Ο δικαστικός έλεγχος αυτής της επέμβασης της εκτελεστικής εξουσίας αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της εγγύησης που παρέχει το άρθρο 5 παρ. 3, που αποσκοπεί στην κατά δυνατόν ελαχιστοποίηση του κινδύνου της αυθαιρεσίας και στη διασφάλιση του κράτους δικαίου, που αποτελεί μια από «τις θεμελιώδεις αξίες» μιας «δημοκρατικής κοινωνίας» ..., στην οποία αναφέρεται ρητά το Προοίμιο της Σύμβασης» (*Sakik and others κατά Τουρκίας* της 26.11.1997, παρ. 44).

¹⁶ Το ατομικό δικαίωμα σε δίκαιη δίκη αναγνωρίζεται από το άρθρο 6 της Σύμβασης. Η νομολογία του Δικαστηρίου επιβεβαιώνει ότι το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη αποτελεί εγγενές δικαίωμα κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Το άρθρο 6 δεν απαγορεύει την ίδρυση ειδικών δικαστηρίων με δικαιοδοσία να κρίνουν τις τρομοκρατικές ενέργειες με την προϋπόθεση ότι ανταποκρίνονται στα κριτήρια της διάταξης αυτής (δικαστήρια που θεσπίζονται με νόμο, αμερόληπτα και ανεξάρτητα). «Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι για να κρίνει εάν ένα δικαστήριο είναι ανεξάρτητο κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ. 1 πρέπει να εξετάσει μεταξύ άλλων τον τρόπο διορισμού και τη διάρκεια της θητείας των μελών του, τις παρεχόμενες εγγυήσεις από εξωτερικές πιέσεις αλλά και εάν μπορεί να χαρακτηριστεί ανεξάρτητο (*Findlay κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 25.2.1997, Reports of Judgments and Decisions 1997 – I, p. 281, παρ. 73). Αναφερόμενο στην αμεροληψία κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης δύο είναι τα κριτήρια που πρέπει να εφαρμοστούν: το πρώτο αφορά στον καθορισμό των προσωπικών πεποιθήσεων του συγκεκριμένου δικαστή σε συγκεκριμένες υποθέσεις και το δεύτερο στην εξασφάλιση επαρκών εγγυήσεων στους δικαστές που αποκλείουν κάθε σχετική θεμιτή αμφιβολία (...) (*Gautrin and others κατά Γαλλίας* της 20.5.1998, Reports of Judgments and Decisions 1998 – III, σελ. 1030-1031, παρ. 58 – *Incal κατά Τουρκίας* της 9.6.1998, παρ. 65 : για την απόδοση της απόφασης στην ελληνική βλέπε ΕΔΠΑ 2001, σελ. 443). «Δεν είναι υποχρέωση του Δικαστηρίου να εξετάσει αφηρημένα την ανάγκη ίδρυσης παρόμοιων δικαστηρίων (ειδικών) σε ένα συμβαλλόμενο κράτος ούτε τη σχετική πρακτική, αλλά να ελέγξει εάν ο τρόπος με τον οποίον λειτουργούν παραβίασε το δικαίωμα του προσφεύγοντα σε δίκαιη δίκη [...]. Σχετικά, ακόμα και οι εξωτερικές εκδηλώσεις μπορεί να έχουν σημασία. Πρόκειται για την εμπιστοσύνη που τα δικαστήρια μιας δημοκρατικής κοινωνίας εμπνέουν στους πολίτες, και κυρίως στις ποινικές διαδικασίες στους κατηγορούμενους (*Hauschildt κατά Δανίας* της 24.5.1989, Series A No. 154, σελ. 21, παρ. 48 – *Pullar κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 10.6.1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-III, σελ. 794, παρ. 38). Για να αποφανθεί

2. Όποιος κατηγορείται για τρομοκρατικές ενέργειες δικαιούται να απολαμβάνει του τεκμηρίου της αθωότητας¹⁷.

3. Παρόλα αυτά οι ιδιαιτερότητες της καταπολέμησης της τρομοκρατίας μπορεί να δικαιολογήσουν κάποιους περιορισμούς των δικαιωμάτων υπεράσπισης¹⁸, ειδικότερα όσον αφορά:

- i) στις ρυθμίσεις πρόσβασης και επικοινωνίας με δικηγόρο,
- ii) στις ρυθμίσεις πρόσβασης στη δικογραφία,
- iii) στη δυνατότητα επίκλησης ανώνυμων καταθέσεων.

4. Παρόμοιοι περιορισμοί των δικαιωμάτων υπεράσπισης πρέπει να είναι αυστηρά ανάλογοι του επιδιωκόμενου σκοπού και να υιοθετούνται αντισταθμιστικά μέτρα κατάλληλα για την προστασία των συμφερόντων του κατηγορούμενου ώστε να μην πλήττεται ο δίκαιος χαρακτήρας

εάν για βάσιμους λόγους ένα συγκεκριμένο δικαστήριο δεν είναι ανεξάρτητο ή αμερόληπτο η άποψη του κατηγορούμενου είναι σημαντική αλλά όχι καθοριστική. Το κρίσιμο σημείο είναι εάν οι αμφιβολίες του είναι αντικειμενικά δικαιολογημένες. (...). Το Δικαστήριο αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι ο πολίτης υποχρεούτο να παραστεί ενώπιον ενός δικαστηρίου που αποτελείτο, ακόμα και εν μέρει, από μέλη των ενόπλων δυνάμεων. Συνάγεται ότι ο προσφεύγων δικαιολογημένα φοβόταν ότι η παρουσία στρατιωτικού δικαστή στη σύνθεση του Δικαστηρίου Εθνικής Ασφαλείας της Σμύρνης θα μπορούσε να επηρεάσει υπέρμετρα την κρίση του με εκτιμήσεις ξένες με τη φύση της υπόθεσής του» (*Incal κατά Τουρκίας* της 9.6.1998, παρ. 70-72).

¹⁷ «Το τεκμήριο της αθωότητας εγγυάται το άρθρο 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το άρθρο αυτό εφαρμόζεται και στους κατηγορούμενους για τρομοκρατικές πράξεις» (*Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας* της 10.2.1995, παρ. 36).. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι το τεκμήριο της αθωότητας μπορεί να παραβιάζεται όχι μόνον από ένα δικαστή ή από ένα δικαστήριο αλλά επίσης από άλλες δημόσιες αρχές. Σε αυτό το πνεύμα το Δικαστήριο έκρινε ότι η δημόσια δήλωση του Υπουργού Εσωτερικών και δύο υψηλόβαθμων αξιωματούχων της αστυνομίας που αναφέρθηκαν στον κατηγορούμενο χαρακτηρίζοντάς τον συνένοχο στη διάπραξη του φόνου πριν ακόμα δικαστεί «συνιστούσε σαφώς δήλωση για την ενοχή του προσφεύγοντα η οποία κατά πρώτον ενθάρρυνε την κοινή γνώμη να πιστέψει ότι ήταν ένοχος και κατά δεύτερο προκατέβαλε την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών από την αρμόδια δικαστική αρχή. Κατά συνέπεια, παραβιάστηκε το άρθρο 6 παρ. 2» (*Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας* της 10.2.1995, παρ. 36).

¹⁸ Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η αποτελεσματική καταπολέμηση της τρομοκρατίας επιβάλλει την ευέλικτη ερμηνεία κάποιων εκ των εγγυήσεων σε δίκαιη δίκη. Κρίνοντας εάν είναι σύμφωνες με τη Σύμβαση κάποιες μορφές έρευνας και διαδικασίες το Δικαστήριο αναγνώρισε για παράδειγμα ότι η κατάθεση ανωνύμων μαρτύρων δεν είναι πάντα ασυμβίβαστη με τη Σύμβαση. Στην πραγματικότητα, σε κάποιες περιπτώσεις, όπως σ' αυτές που σχετίζονται με την τρομοκρατία, οι μάρτυρες πρέπει να προστατεύονται από κάθε κίνδυνο αντεκδίκησης που μπορεί να πλήξει τη ζωή τους, την ελευθερία τους ή την ασφάλειά τους. «Το Δικαστήριο αναγνώρισε κατ' αρχήν ότι εφόσον δεν προσβάλλονται τα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορούμενου δικαιολογημένα οι αστυνομικές αρχές δεν αποκαλύπτουν το ονοματεπώνυμο του πράκτορα που χρησιμοποιήθηκε για διείσδυση για λόγους προστασίας του, προστασίας της οικογένειάς του και ακώλυτης αξιοποίησής του σε μελλοντικές επιχειρήσεις» (*Van Mechelen and others κατά Βελγίου* της 23.4.1997, παρ. 57). Το Δικαστήριο δέχθηκε επίσης ότι υπό προϋποθέσεις επιτρέπεται ο έλεγχος της αλληλογραφίας μεταξύ συνηγόρου και κρατούμενου – τρομοκράτη : «Ο εμπιστευτικός χαρακτήρας της αλληλογραφίας μεταξύ του συνηγόρου και του κρατούμενου αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου και αφορά άμεσα στα δικαιώματα υπεράσπισης του κατηγορούμενου. Γ' αυτό, όπως ήδη προανέφερε το Δικαστήριο, οποιαδήποτε παρέκκλιση από αυτήν την αρχή μπορεί να επιτραπεί μόνον σε εξαιρετικές περιστάσεις και πρέπει να περιβάλλεται με κατάλληλες και επαρκείς εγγυήσεις που αποτρέπουν κάθε κατάχρηση [εξουσίας] (*Klass and others κατά Γερμανίας*). Η νομολογία του Δικαστηρίου εμμένει στους αντισταθμιστικούς μηχανισμούς ώστε τα μέτρα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας να μην στερήσουν την ουσία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Έτσι, μπορεί να υπάρχει η δυνατότητα να μην αποκαλυφθούν κάποια αποδεικτικά στοιχεία στην υπεράσπιση, όμως η σχετική διαδικασία πρέπει να διεξάγεται ενώπιον των δικαστικών αρχών: «60. Κάθε ποινική διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων των διαδικαστικών πτυχών,

της δίκης και να μην είναι κενό ουσίας το δικαίωμα του κατηγορούμενου σε υπεράσπιση.

Χ. Επαπειλούμενες ποινές

1. Οι ποινές που επιβάλλονται σε όποιον κατηγορείται για τρομοκρατικές ενέργειες πρέπει να προβλέπονται στο νόμο για πράξη ή παράλειψη που συνιστά αδίκημα κατά το χρόνο τέλεσής της. Απαγορεύεται να επιβληθεί ποινή βαρύτερη από αυτήν που προβλεπόταν κατά το χρόνο τέλεσης του αδικήματος¹⁹.

2. Σε καμιά περίπτωση δεν απειλείται ο κατηγορούμενος για τρομοκρατικές ενέργειες με

πρέπει να περιβάλλεται συζητητικό χαρακτήρα και να εγγυάται την ισότητα των όπλων μεταξύ της κατηγορούσας αρχής και της υπεράσπισης: πρόκειται για μια από τις θεμελιώδεις πτυχές του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Το δικαίωμα σε μια συζητητική ποινική διαδικασία περιλαμβάνει, για την κατηγορούσα αρχή όπως και για την υπεράσπιση, τη δυνατότητα να λαμβάνουν γνώση του αποδεικτικού υλικού (παρατηρήσεων ή στοιχείων) που προσκομίζει η άλλη πλευρά. (*Brandstetter κατά Αυστρίας* της 28.8.1991, Series A, No. 211, παρ. 66-67). Επιπλέον, το άρθρο 6, όπως και το σύνολο του αγγλικού δικαίου, απαιτεί από τις δικαστικές αρχές να γνωστοποιούν στην υπεράσπιση όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν στην ενοχή ή στην αθωότητα του κατηγορούμενου. 61. Όμως, όπως δέχονται και οι προσφεύγοντες δεν είναι απόλυτο το δικαίωμα αποκάλυψης των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων. Σε κάθε ποινική διαδικασία υπάρχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα – όπως η εθνική ασφάλεια ή η ανάγκη προστασίας των μαρτύρων που κινδυνεύουν από αντίποινα ή απόκρυψης των αστυνομικών μεθόδων διερεύνησης των εγκλημάτων – που πρέπει να εξισορροπούνται με τα δικαιώματα του κατηγορούμενου (*Doorson κατά Κάτω Χωρών* της 26.3.1996, Reports of Judgments and Decision 1996-II, παρ. 70). Σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να είναι αναγκαίο να μην αποκαλυφθούν στην υπεράσπιση κάποια αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να προστατευθούν τα θεμελιώδη δικαιώματα ενός άλλου ατόμου ή κάποιο σημαντικό δημόσιο συμφέρον. Όμως, στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 6 παρ.1 είναι θεμιτοί μόνον οι απόλυτα αναγκαίοι περιορισμοί του δικαιώματος υπεράσπισης. Επιπλέον, προκειμένου να διασφαλισθεί το δικαίωμα του κατηγορούμενου σε δίκαιη δίκη όλες οι δυσκολίες που δημιουργεί ο περιορισμός των δικαιωμάτων υπεράσπισης πρέπει να αντισταθμίζονται επαρκώς από τη διαδικασία που εφαρμόζεται ενώπιον των δικαστικών αρχών. 62. Όταν δεν αποκαλύπτονται στην υπεράσπιση αποδεικτικά στοιχεία προς όφελος του δημοσίου συμφέροντος είναι έργο του Δικαστηρίου να κρίνει εάν ήταν απόλυτα αναγκαία αυτή η αντιμετώπιση γιατί, κατ' αρχήν οι εσωτερικές έννομες τάξεις υποχρεούνται να αξιολογούν τα αποδεικτικά στοιχεία που τίθενται υπόψη τους. Έργο του Δικαστηρίου είναι να ελέγξει εάν η διαδικασία που εφαρμόστηκε για την έκδοση της απόφασης σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ικανοποίησε στο μέτρο του δυνατού τις απαιτήσεις του συζητητικού συστήματος και την ισότητα των όπλων και ήταν σύμφωνη με τις προσήκουσες για την προστασία των συμφερόντων του κατηγορούμενου εγγυήσεις» (*Rowe et Davies κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 26.2.2000, παρ. 60-62).

¹⁹ Αυτή η κατευθυντήρια οδηγία επαναλαμβάνει το άρθρο 7 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο υπενθύμιζε ότι «η εγγύηση του άρθρου 7, ουσιαστικό στοιχείο του κράτους δικαίου, καταλαμβάνει καίρια θέση στο σύστημα προστασίας της Σύμβασης, όπως προκύπτει από την απαγόρευση παρέκκλισης από την εφαρμογή της σε περίοδο πολέμου ή άλλου δημόσιου κινδύνου που ορίζει το άρθρο 15 της Σύμβασης. Από το σκοπό και το αντικείμενο της διάταξης αυτής προκύπτει ότι πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται με τρόπο που διασφαλίζει την αποτελεσματική προστασία από τις αυθαίρετες διώξεις, καταδίκες και κυρώσεις (*Ecer et Zeyreck κατά Τουρκίας* της 27.2.2001, παρ. 29). Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με τη νομολογία του το άρθρο 7 αποτυπώνει ειδικότερα την αρχή της νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών (*nullum crimen nulla poena sine lege*) καθώς και την αρχή σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται η διευρυμένη εφαρμογή του ποινικού νόμου σε βάρος του κατηγορούμενου, για παράδειγμα η αναλογική εφαρμογή ποινικού νόμου. Συνάγεται ότι ο νόμος πρέπει να καθορίζει με σαφήνεια τα αδικήματα και τις επαπειλούμενες κυρώσεις. Αυτή η προϋπόθεση πληρούται όταν ο πολίτης μπορεί να γνωρίζει, με τη διάτυπωση της επίμαχης διάταξης και εφόσον είναι αναγκαίο με τη βοήθεια της ερμηνείας της από τα δικα-

θανατική ποινή²⁰. Στην περίπτωση παρόμοιας καταδίκης αυτή δεν εκτελείται.

XI. Κράτηση

1. Καθένας που στερείται την προσωπική του ελευθερία για τρομοκρατικές ενέργειες πρέπει να απολαμβάνει σε κάθε περίπτωση μεταχείριση που συνάδει με το σεβασμό της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας²¹.

2. Όμως, η αναγκαιότητα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας μπορεί να σημαίνει ότι ο στερούμενος την προσωπική του ελευθερία για τρομοκρατικές ενέργειες υπόκειται σε αυστηρότερους περιορισμούς από τους υπόλοιπους κρατούμενους, ιδίως όσον αφορά:

i) στη ρύθμιση της επικοινωνίας και της επιτήρησης της αλληλογραφίας, συμπεριλαμβανομένης αυτής του δικηγόρου με τον πελάτη του²²,

στήρια, τις πράξεις και τις παραλείψεις που επισύρουν ποινική ευθύνη. Η έννοια του «δικαίου» του άρθρου 7 παραπέμπει σε αυτή του «νόμου» που περιλαμβάνεται σε άλλα άρθρα της Σύμβασης. Εμπεριέχει ποιοτικές προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων την προσβασιμότητα και την προβλεψιμότητα (*Cantoni κατά Γαλλίας* της 15.11.1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-V, σελ. 1627, παρ. 29).

²⁰ Η τάση που επικρατεί σήμερα στην Ευρώπη είναι η κατάργηση της θανατικής ποινής σε κάθε περίπτωση (Πρωτόκολλο 13 της Σύμβασης). Όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης στα οποία ισχύει ακόμη η θανατική ποινή συμφώνησαν να αναστείλουν την εκτέλεσή της.

²¹ Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει με σαφήνεια ότι η φύση του αδικήματος δεν είναι καθοριστικής σημασίας. «Το Δικαστήριο αναγνωρίζει τις σημαντικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην εποχή μας τα κράτη για την προστασία των πολιτών από τη βία της τρομοκρατίας. Όμως, ακόμα και όταν λαμβάνονται υπόψη αυτοί οι παράγοντες, η Σύμβαση απαγορεύει με τρόπο απόλυτο τα βασανιστήρια ή την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, ανεξάρτητα από τη φύση των πράξεων που τέλεσε το θύμα [της παραβίασης]» (*Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου* και *V. Κατά Ηνωμένου Βασιλείου*). Υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο καταδίκασε την πρακτική της απομόνωσης σε κελί ως αντίθετη με το άρθρο 3 της Σύμβασης (*Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 18.1.1978, παρ. 165-168).

²² Όσον αφορά στην επικοινωνία του συνηγόρου με τον πελάτη του, το Δικαστήριο υπενθυμίζει τη δυνατότητα του κράτους να ελέγχει, σε εξαιρετικές συνθήκες, την αλληλογραφία μεταξύ του δικηγόρου και του πελάτη του που έχει καταδικαστεί για τρομοκρατικές πράξεις. Κατά συνέπεια, είναι δυνατό να ληφθούν μέτρα εξαιρετικής φύσης που παρεκκλίνουν από τα συνήθη. «65. Η εμπιστευτικότητα της αλληλογραφίας μεταξύ του κρατούμενου και του συνηγόρου του αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα του ανθρώπου και αφορά άμεσα στο δικαίωμα υπεράσπισης. Γι' αυτό, όπως προανέφερε το Δικαστήριο, η παρέκκλιση από την αρχή αυτή επιτρέπεται μόνον σε εξαιρετικές περιστάσεις και πρέπει να περιβάλλεται κατάλληλες και επαρκείς εγγυήσεις που αποτρέπουν κάθε κατάχρηση [εξουσίας]. 66. Η διαδικασία κατά των στελεχών του ΡΚΚ εντάσσεται στο εξαιρετικό πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας σε όλες τις μορφές της. Εξάλλου, λαμβάνοντας υπόψη την κουρδική καταγωγή πολλών μελών της σημαντικής σε μέγεθος τουρκικής κοινότητας που ζει στη Γερμανία φάνηκε θεμιτό στις γερμανικές αρχές να φροντίσουν να εξελιχθεί η διαδικασία στις καλλίτερες συνθήκες ασφαλείας. 67. Το Δικαστήριο διαπιστώνει στη συνέχεια ότι η υπό κρίση διάταξη είναι διατυπωμένη με τρόπο σαφή, αφού εξειδικεύει την κατηγορία των προσώπων των οποίων η αλληλογραφία ελέγχεται, δηλαδή τους κρατούμενους που είναι ύποπτοι συμμετοχής σε τρομοκρατική οργάνωση κατά την έννοια του άρθρου 129^A του Ποινικού Κώδικα. Επιπλέον, αυτό το μέτρο, εξαιρετικού χαρακτήρα αφού παρεκκλίνει από το γενικό κανόνα της εμπιστευτικότητας της αλληλογραφίας μεταξύ του κρατούμενου και του συνηγόρου του, συνάδει με κάποιες εγγυήσεις: σε αντίθεση με άλλες υποθέσεις που έκρινε το Δικαστήριο, όπου αρμόδιες για τον έλεγχο της αλληλογραφίας ήταν οι σωφρονιστικές αρχές (*Campbell and Fell et Campbell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*) εν προκειμένω η εξουσία ελέγχου ασκείται από ανεξάρτητο δικαστή, που δεν έχει αρμοδιότητα στις ανακρίσεις, και άρα υποχρεούται να διαφυλάξει τη μυστικότητα των πληροφοριών των οποίων έχει λάβει γνώση. Τέλος, πρόκειται για περιορισμένο έλεγχο, αφού ο κρατούμενος μπορεί ελεύθερα να επικοινωνεί προφορικά με το συνηγόρό του. Βέβαια, ο τελευταίος δεν μπορεί να του παραδώσει έγγραφα ή άλλα αντικείμενα, αλλά μπορεί να του

- ii) στην τοποθέτηση όσων στερούνται την προσωπική τους ελευθερία για τρομοκρατικές ενέργειες σε ειδικά διαμορφωμένους από πλευράς ασφάλειας χώρους,
- iii) στο διαχωρισμό των προαναφερόμενων κρατούμενων στο εσωτερικό του αυτού σωφρονιστικού καταστήματος ή σε διαφορετικά σωφρονιστικά καταστήματα²³,
εφόσον τα μέτρα που λαμβάνονται είναι ανάλογα του επιδιωκόμενου σκοπού²⁴.

XII. Άσυλο, επαναπροώθηση και απέλαση

1. Κάθε αίτημα ασύλου πρέπει να εξετάζεται εξατομικευμένα. Κατά της απόφασης που εκδίδεται επί του αιτήματος ασύλου πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα άσκησης αποτελεσματικής προσφυγής. Όμως, το κράτος ασύλου δεν αναγνωρίζει το καθεστώς του πρόσφυγα όταν για σοβαρούς λόγους πιστεύει ότι ο αιτών άσυλο συμμετείχε σε τρομοκρατικές ενέργειες²⁵.
2. Το κράτος που δέχεται το αίτημα ασύλου υποχρεούται να διασφαλίσει ότι η πιθανή επαναπροώθηση του αιτούντα άσυλο στη χώρα καταγωγής του ή σε κάποια άλλη χώρα δεν θα τον εκθέσει στον κίνδυνο της θανατικής ποινής ή των βασανιστηρίων ή της απάνθρωπης ή της εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Τα παραπάνω ισχύουν και για την απέλαση.
3. Απαγορεύεται η ομαδική απέλαση αλλοδαπών²⁶.
4. Σε κάθε περίπτωση, η εκτέλεση της απέλασης ή της επαναπροώθησης πρέπει να διενεργείται σε πλαίσιο σεβασμού της σωματικής ακεραιότητας και της αξιοπρέπειας του ενδιαφερόμενου αποτρέποντας κάθε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση.

γνωστοποιήσει τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται σ' αυτά. 68. Εξάλλου, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι είναι εγγενής στο σύστημα της Σύμβασης μια μορφή συμβιβασμού μεταξύ της επιτακτικής υποχρέωσης προστασίας της δημοκρατικής κοινωνίας και της εγγύησης των ατομικών δικαιωμάτων. 69. Λαμβάνοντας υπόψη την προαναφερόμενη απειλή της τρομοκρατίας σε όλες τις μορφές της τις εγγυήσεις που περιβάλλεται ο έλεγχος της αλληλογραφίας στην υπό κρίση υπόθεση και το περιθώριο της διακριτικής ευχέρειας του κράτους, το Δικαστήριο κρίνει ότι η υπό κρίση επέμβαση δεν είναι δυσανάλογη των θεμιτών επιδιωκόμενων σκοπών» (*Erdem κατά Γερμανίας* της 5.7.2001, παρ. 65-69).

²³ Αναφορικά με το χώρο κράτησης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είχε διευκρινίσει: «Υπενθυμίζεται ότι η Σύμβαση δεν αναγνωρίζει στους φυλακισμένους το δικαίωμα να επιλέξουν το χώρο κράτησης και ότι ο διαχωρισμός τους από την οικογένειά τους αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια της κράτησής τους» (*Venetucci κατά Ιταλίας*, Προσφυγή No. 33830/96. Απόφαση επί του παραδεκτού της προσφυγής της 2.3.1998).

²⁴ «(...) η έννοια της αναγκαιότητας προϋποθέτει ότι η επέμβαση εξυπηρετεί επιτακτική κοινωνική ανάγκη και ειδικότερα ότι είναι ανάλογη του επιδιωκόμενου σκοπού. Για να καθορισθεί εάν μια επέμβαση είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία μπορεί να ληφθεί υπόψη το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του κράτους» (*Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 26.11.1991, Series A No. 217, σελ. 28-29, παρ. 50 – *Campbell κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 25.3.1992, Series A No. 233, παρ. 44).

²⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου «κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες». Σχετικά σημειώνεται το άρθρο 1 ΣΤ της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων (Ν.Δ.3989/1959, ΦΕΚ 201, τ. Α').

²⁶ Αυτή η κατευθυντήρια οδηγία επαναλαμβάνει κατά λέξη το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου No. 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το Δικαστήριο υπενθύμισε: «Η ομαδική απέλαση με την έννοια του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου No. 4, περιλαμβάνει κάθε μέτρο εξαναγκασμού των αλλοδαπών, ως ομάδας, να εγκαταλείψουν μια χώρα, εκτός εάν το μέτρο αυτό αποφασίστηκε μετά από εύλογη και αντικειμενική εξέταση της ειδικότερης κατάστασης κάθε μέλους της ομάδας» (*Čonka κατά Βελγίου* της 5.2.2002, παράγραφος 59).

XIII. Έκδοση

1. Η έκδοση είναι διαδικασία απαραίτητη για την αποτελεσματική διεθνή συνεργασία στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας.

2. Δεν πρέπει να επιτρέπεται η έκδοση σε χώρα όπου ο εκζητούμενος κινδυνεύει να καταδικαστεί σε θανατική ποινή. Όμως, το κράτος προς το οποίο υποβάλλεται το αίτημα έκδοσης μπορεί να την επιτρέψει εφόσον λαμβάνει επαρκείς εγγυήσεις για το ότι:

i) ο εκζητούμενος δεν θα καταδικαστεί σε θανατική ποινή,

ή

ii) στην περίπτωση καταδίκης σε θάνατο, αυτή δεν θα εκτελεστεί²⁷.

3. Η έκδοση δεν πρέπει να επιτρέπεται όταν για βάσιμους λόγους πιστεύεται ότι :

i) ο εκζητούμενος θα υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία,

ii) το αίτημα έκδοσης υποβλήθηκε με σκοπό τη δίωξη ή την τιμωρία του εκζητούμενου για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας ή πολιτικών πεποιθήσεων ή όταν η κατάσταση του εκζητούμενου κινδυνεύει να επιδεινωθεί για κάποιον από τους προαναφερόμενους λόγους.

4. Όταν ο εκζητούμενος ισχυρίζεται βάσιμα ότι είχε ή κινδυνεύει να μην έχει δίκαιη δίκη στο κράτος που ζητά την έκδοσή του, το κράτος προς το οποίο υποβάλλεται το αίτημα έκδοσης υποχρεούται να εξετάσει τη βασιμότητα των σχετικών ισχυρισμών του πριν αποφασίσει επί της έκδοσης²⁸.

²⁷ Αναφορικά με την ποινή του θανάτου μπορεί βάσιμα να συναχθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι απαγορεύεται η έκδοση προσώπου σε κράτος όπου κινδυνεύει να καταδικαστεί στην ποινή του θανάτου (*Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 7.7.1989, Series A, No. 161). Στην πραγματικότητα, παρότι η απόφαση δεν αναφέρει ρητά ότι απαγορεύεται η έκδοση στις προαναφερόμενες περιστάσεις, αυτή η απαγόρευση απορρέει από το γεγονός ότι η αναμονή του καταδικασμένου για εκτέλεση της θανατικής ποινής («ο διάδρομος του θανάτου») συνιστά μεταχείριση απάνθρωπη με την έννοια του άρθρου 3 της Σύμβασης. Υπενθυμίζεται επίσης ότι η σημερινή τάση στην Ευρώπη είναι η γενική κατάργηση της ποινής του θανάτου. Βλέπε επίσης υποσημείωση υπό την κατευθυντήρια οδηγία X.

²⁸ Το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι «δεν αποκλείεται μια απόφαση έκδοσης να δημιουργήσει κατ' εξαίρεση πρόβλημα στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 6 της Σύμβασης, στην περίπτωση που ο εκζητούμενος υπέστη ή κινδυνεύει να υποστεί παραβίαση του δικαιώματός του σε δίκαιη δίκη». (*Soering κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 7.7.1989, A No. 161, παρ. 113). Τη θέση αυτή επιβεβαίωσε το δικαστήριο στην υπόθεση *Droz et Janousek κατά Γαλλίας και Ισπανίας* (της 26.6.1992, A, No. 240, παρ. 110): «Αφού η Σύμβαση δεν απαιτεί από τα συμβαλλόμενα κράτη να επιβάλουν τους κανόνες της σε τρίτα κράτη ή εδάφη, η Γαλλία δεν υποχρεούται να διερευνήσει εάν η διαδικασία που θα καταλήξει στην καταδίκη πληροί καθεμιά από τις προϋποθέσεις του άρθρου 6 της Σύμβασης. Η προϋπόθεση ελέγχου του τρόπου με τον οποίον ένα δικαστήριο που δεν δεσμεύεται από τη Σύμβαση εφάρμοσε τις αρχές που απορρέουν από το άρθρο 6 αντιβαίνει επίσης τη σύγχρονη τάση για την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας στον δικαστικό τομέα, τάση που σήμερα προάγουν οι ενδιαφερόμενοι. Όμως, τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να αρνηθούν να συνεργαστούν εάν διαφαίνεται ότι η καταδίκη είναι αποτέλεσμα της παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη». Το άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Καταστολή της Τρομοκρατίας (N.1789/1988, ΦΕΚ 133, τ. Α') διευκρινίζει ότι: «Καμιά διάταξη της παρούσας Σύμβασης δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως συνεπαγομένη υποχρέωση έκδοσης, αν το κράτος από το οποίο ζητείται η έκδοση έχει ουσιώδεις λόγους να πιστεύει ότι η αίτηση έκδοσης που βασίζεται σε παράβαση που προβλέπεται στα άρθρα 1 και 2, έχει υποβληθεί με σκοπό τη δίωξη ή τον κολασμό ενός προσώπου εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, της ιθαγένειας ή των πολιτικών φρονημάτων ή ότι η θέση του προσώπου αυτού κινδυνεύει να καταστεί χειρότερη εξαιτίας του ενός ή του άλλου από τους λόγους αυτούς». Η επεξηγηματική της Σύμβασης έκθεση αναφέρει: «50. Το κράτος από το οποίο ζητείται η έκδοση απορρίπτει το σχετικό αίτημα όταν έχει σοβαρούς λόγους να πιστεύει ότι παρότι αυτό υποβλήθηκε για ένα από τα εγκλήματα που αναφέρονται στο άρθρο 1 ή 2, αποβλέπει ουσιαστικά να επιτρέψει στο εκζητούν κράτος να ασκήσει δίωξη ή να τιμωρή-

XIV. Δικαίωμα στην ιδιοκτησία

Η χρήση περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν σε πρόσωπα ή σε οργανώσεις που θεωρούνται ύποπτες τέλεσης τρομοκρατικών ενεργειών μπορεί να ανασταλεί ή να περιοριστεί, ιδίως με μέτρα όπως είναι η δέσμευση ή η κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων, που διατάσσονται από τις αρμόδιες αρχές²⁹. Οι κύριοι των περιουσιακών στοιχείων έχουν τη δυνατότητα να προσβάλλουν τη νομιμότητα της σχετικής απόφασης ενώπιον δικαστηρίου.

XV. Επιτρεπόμενες εξαιρέσεις

1. Όταν ο αγώνας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας διεξάγεται σε κατάσταση πολέμου ή δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους³⁰ το κράτος μπορεί να υιοθετήσει μο-

σει τον εκζητούμενο λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων. Η παρατήρηση αυτή ισχύει και στις περιπτώσεις όπου το κράτος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα έκδοσης βάσιμα πιστεύει ότι η κατάσταση του εκζητούμενου κινδυνεύει να επιδεινωθεί για λόγους πολιτικούς ή για κάποιον από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 5. Για παράδειγμα, παρόμοια κατάσταση υπάρχει όταν ο εκζητούμενος κινδυνεύει να μην απολαμβάνει στο εκζητούν κράτος των δικαιωμάτων υπεράσπισης όπως αυτά εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Φαίνεται επίσης ότι το κράτος προς το οποίο απευθύνεται το αίτημα έκδοσης μπορεί να αρνηθεί την έκδοση όταν ο εκζητούμενος κινδυνεύει να καταδικαστεί σε ποινή ισόβιας φυλάκισης χωρίς τη δυνατότητα υφ' όρον απόλυσης, κατάσταση που συνιστά παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι «στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης δεν αποκλείεται να δημιουργήσει πρόβλημα η έκδοση ενός προσώπου σε ένα κράτος όπου κινδυνεύει να καταδικαστεί σε ισόβια ποινή στέρησης της ελευθερίας» (*Einhorn κατά Γαλλίας* της 16.10.2001, παρ. 27).

²⁹ Βλέπε το άρθρο 8 της Σύμβασης του Ο.Η.Ε. για την Καταστολή της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας (N.3034/2002, ΦΕΚ 168, τ. Α'): «1. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα, σύμφωνα με τις εθνικές νομικές αρχές του, για τον προσδιορισμό, τον εντοπισμό και το πάγωμα ή την κατάσχεση όλων των κεφαλαίων που χρησιμοποιούνται ή διατίθενται με σκοπό τη διάπραξη των αδικημάτων που ορίζονται στο άρθρο 2, καθώς και των προϊόντων αυτών των αδικημάτων, με σκοπό την ενδεχόμενη κατάπτωση τους. 2. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα, σύμφωνα με τις εθνικές νομικές αρχές του, για την κατάπτωση των κεφαλαίων που χρησιμοποιούνται ή διατίθενται με σκοπό τη διάπραξη των αδικημάτων που ορίζονται στο άρθρο 2, καθώς και των προϊόντων αυτών των αδικημάτων. 3. Κάθε ενδιαφερόμενο Συμβαλλόμενο Κράτος θα εξετάσει τη δυνατότητα σύναψης συμφωνιών με άλλα Συμβαλλόμενα Κράτη για τη διανομή μεταξύ τους, σε τακτική ή περιπτώσιολογική βάση, των κεφαλαίων που προέρχονται από καταπτώσεις σύμφωνα με το παρόν άρθρο. 4. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος θα εξετάσει τη δυνατότητα καθιέρωσης μηχανισμών αξιοποίησης των καταπεσόντων σύμφωνα με το παρόν άρθρο κεφαλαίων, για την αποζημίωση των θυμάτων των αδικημάτων του άρθρου 2 παρ. 1 εδ. α' ή β' ή των οικογενειών τους. 5. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου εφαρμόζονται με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων τρίτων που ενεργούν με καλή πίστη». Το Δικαστήριο έχει δεχθεί την κατάσχεση των περιουσιακών στοιχείων μετά από καταδίκη για τέλεση εγκλήματος (*Phillips κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 5.7.2001, παρ. 35 και 53).

³⁰ Το Δικαστήριο έχει αναφερθεί σε παραμέτρους που επιτρέπουν να προσδιορισθούν οι «δημόσιοι κίνδυνοι που απειλούν τη ζωή του έθνους» (*Lawless κατά Ιρλανδίας*, Series A, No. 3, 1.7.1961). Περαιτέρω, αναγνωρίζει ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα κράτη όταν κρίνει εάν τα μέτρα παρέκκλισης από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση είναι τα πλέον κατάλληλα ή πρόσφορα. «Αναφορικά με τη φύση των μέτρων που είναι τα καταλληλότερα ή τα πλέον πρόσφορα για την αντιμετώπιση της κρίσης, το Δικαστήριο δεν υποχρεούται να υποκαταστήσει με την άποψή του την κυβέρνηση που άμεσα φέρει την ευθύνη να αποκαταστήσει την ισορροπία ανάμεσα στην υιοθέτηση αποτελεσματικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας αφενός και του σεβασμού των δικαιωμάτων του ατόμου αφετέρου» (*Branigan et Mc Bride κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 26.5.1993, παρ. 59). Το άρθρο 15 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επιτρέπει στα συμβαλλόμενα κράτη να παρεκκλίνουν από τις υπο-

νομερώς μέτρα που παρεκκλίνουν προσωρινά από κάποιες υποχρεώσεις που απορρέουν από τα διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, στο απολύτως αναγκαίο πλαίσιο που επιβάλλει η συγκεκριμένη κατάσταση έκτακτης ανάγκης, καθώς και στα όρια και τις προϋποθέσεις που θέτει το διεθνές δίκαιο. Το κράτος υποχρεούται να ενημερώσει για την υιοθέτηση αυτών των μέτρων τα αρμόδια όργανα των σχετικών διεθνών κειμένων.

2. Όμως ουδέποτε τα κράτη μπορούν ακόμα και ανεξάρτητα από τη φύση των πράξεων που τέλεσε ο ύποπτος ή ο καταδικασθείς για τρομοκρατικές ενέργειες να παρεκκλίνουν από την υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος στη ζωή, όπως το εγγυώνται τα διεθνή κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, της απαγόρευσης των βασανιστηρίων ή της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, της αρχής της νομιμότητας των ποινών και των μέτρων καθώς και της απαγόρευσης της αναδρομικής ισχύος των ποινικών νόμων.

χρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση «σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους». Όμως, οι προβλεπόμενες εξαιρέσεις περιορίζονται από το κείμενο του άρθρου 15 [(...) καμιά εξαίρεση στο άρθρο 2, εκτός από την περίπτωση θανάτου που οφείλεται σε παράνομες πράξεις του πολέμου, και στα άρθρα 3, 4 παρ. 1 και 7» και «στο απαιτούμενο από την κατάσταση απόλυτα αναγκαίο όριο»]. Το Δικαστήριο απεφάνθη επί υποθέσεων όπου τα κράτη επικαλέστηκαν την εφαρμογή του άρθρου 15. Έτσι έκρινε επί της δικαιοδοσίας του να ελέγχει την παρουσία ενός δημόσιου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους. «Είναι έργο του Δικαστηρίου να κρίνει εάν στην υπό κρίση υπόθεση πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 15 για την άσκηση του εξαιρετικού δικαιώματος παρέκκλισης» (*Lawless κατά Ιρλανδίας*, 1.7.1961, Series A, No. 3, παρ. 22). Εξετάζοντας την παρέκκλιση στο πλαίσιο του άρθρου 15 το Δικαστήριο δέχθηκε ότι δικαιολογείται από την ενίσχυση και τις συνέπειες της τρομοκρατίας και ότι η κυβέρνηση δεν υπερέβη το περιθώριο εκτίμησης διατάσσοντας την κράτηση σε αντίθεση με την άποψη της δικαστικής αρχής. Το Δικαστήριο δεν απεφάνθη επί των μέτρων που είναι τα προσφορότερα στις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης αφού υπάγεται στο πεδίο της άμεσης ευθύνης των κυβερνήσεων η εκτίμηση της κατάστασης και η απόφαση υιοθέτησης αποτελεσματικών μέτρων για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας ή για το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου. «Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι ανήκει στη σφαίρα ευθύνης κάθε συμβαλλόμενου κράτους, που φέρει την ευθύνη για τη ζωή του έθνους [του], να καθορίσει εάν αυτή απειλείται από έναν «δημόσιο κίνδυνο» και στην καταφατική περίπτωση ποια είναι τα αναγκαία μέτρα που πρέπει να υιοθετήσει για να τον αντιμετωπίσει. Λόγω της άμεσης και αδιάκοπης επαφής με τις πιεστικές ανάγκες της στιγμής οι εθνικές αρχές βρίσκονται κατ' αρχήν σε καλλίτερη θέση από το διεθνές δικαστή για να κρίνουν τόσο για την ύπαρξη κατάστασης ανάγκης όσο και για τη φύση και την έκταση των παρεκκλίσεων που είναι αναγκαίες για να την αντιμετωπίσουν. Επομένως, πρέπει να αφεθεί ευρύ περιθώριο εκτίμησης στις εθνικές αρχές (*Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 18.1.1978, Series A, No. 25, σελ. 78-79, παρ. 207). Όμως, τα συμβαλλόμενα κράτη δεν απολαμβάνουν απεριόριστη εξουσία σ' αυτόν τον τομέα. Το Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία να κρίνει εάν, μεταξύ άλλων, υπερέβησαν «τα απόλυτα αναγκαία όρια» των απαιτήσεων της κρίσης. Το εθνικό περιθώριο εκτίμησης συνοδεύεται από ευρωπαϊκό έλεγχο. Όταν το Δικαστήριο ασκεί αυτόν τον έλεγχο υποχρεούται να εξετάσει με ιδιαίτερη βαρύτητα καθοριστικούς παράγοντες όπως είναι η φύση των πληττομένων από την παρέκκλιση δικαιωμάτων, η διάρκεια της κατάστασης ανάγκης και οι συνθήκες που τη δημιούργησαν» (*Brannigan et McBride κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 26.5.1993, παρ. 43). Αποφαινόμενο για τη διάρκεια της προληπτικής κράτησης μετά τη σύλληψη ακόμα και στις περιπτώσεις όπου αναγνωρίζει ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 15, το Δικαστήριο κρίνει ότι επτά ημέρες ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις των κρατών λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων (*Brannigan and McBride κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 26.5.1993, παρ. 58-60), αλλά οι τριάντα ημέρες είναι υπέρμετρη περίοδος στέρησης της προσωπικής ελευθερίας (*Aksoy κατά Τουρκίας* της 18.12.1996, παρ. 71-84). Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη το Γενικό Σχόλιο No. 29 της Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Ο.Η.Ε. (το οποίο υιοθετήθηκε την 24.7.2001 κατά την 1950^η συνάντηση της Επιτροπής. Βλέπε CCPR/C/21/Rev.1/Add.11) επί του άρθρου 4 του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τις γενικές παρατηρήσεις εκδηλώνεται τάση περιορισμού των επιτρεπομένων από το Σύμφωνο παρεκκλίσεων, ακόμα και στις περιπτώσεις των εξαιρετικών περιστάσεων.

3. Οι περιστάσεις που επιβάλλουν την υιοθέτηση των προαναφερόμενων παρεκκλίσεων πρέπει να αξιολογούνται τακτικά ώστε να αρθούν όταν εκλείψουν οι λόγοι που τις επέβαλαν.

XVI. Σεβασμός των κανόνων του αναγκαστικού διεθνούς δικαίου και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου

Στο πλαίσιο της καταπολέμησης της τρομοκρατίας τα κράτη δεν μπορούν σε καμιά περίπτωση να παρεκκλίνουν από τους κανόνες του αναγκαστικού διεθνούς δικαίου καθώς και από τους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, στις περιπτώσεις που εφαρμόζεται.

XVII. Αποζημίωση των θυμάτων των τρομοκρατικών ενεργειών³¹

Όταν δεν μπορεί να εξασφαλισθεί η εις ολόκληρον αποζημίωση από άλλες πηγές, ειδικά με την κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν στους δράστες, οργανωτές και υποστηρικτές των τρομοκρατικών ενεργειών το κράτος υποχρεούται να συνεισφέρει στην αποζημίωση των θυμάτων που λόγω τρομοκρατικών ενεργειών που τελέστηκαν στο έδαφός του υπέστησαν βλάβη της σωματικής τους ακεραιότητας ή της υγείας.

³¹ Βλέπε το άρθρο 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Αποζημίωση των Θυμάτων Τρομοκρατικών Επιθέσεων: «1. Όταν η αποζημίωση δεν μπορεί να διασφαλισθεί με άλλους πόρους, το κράτος υποχρεούται να συνεισφέρει στην αποζημίωση όσων: α. έχουν υποστεί σοβαρές σωματικές βλάβες ή βλάβες της υγείας που οφείλονται άμεσα σε εκ προθέσεως αδίκημα βίας, β. βρίσκονταν υπό την επιμέλεια του αποθανόντος από παρόμοιο αδίκημα. 2. Η αποζημίωση που προβλέπεται στην προηγούμενη παράγραφο χορηγείται ακόμα και στις περιπτώσεις όπου δεν μπορεί να ασκηθεί ποινική δίωξη στο δράστη ή όπου ο δράστης δεν μπορεί να τιμωρηθεί».